

Sosiaali- ja terveysministeriö

ASIA: Poikien ympärileikkaus

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa (laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004). Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on Suomessa lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 20.2.2015 uuden ohjeen koskien ei-lääketieteellisin perustein tehtävää poikien ympärileikkausta. Ohjeesta kertovan verkkouutisen (20.2.2015) mukaan tavoitteena on varmistaa, että toimenpide tehdään turvallisissa olosuhteissa.

Ohjeen mukaan ympärileikkauksen saa tehdä vain laillistettu lääkäri steriileissä ja muutenkin asianmukaisissa olosuhteissa. Lääkärin on huolehdittava kivunlievityksestä, huoltajille annettavista riittävästä tiedoista ympärileikkauksen luonteesta, vaikutuksista ja mahdollisista haitoista sekä toimenpiteen peruuttamattomuudesta. Myös pojalle on annettava riittävät tiedot toimenpiteestä ja sen vaikutuksista hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ympärileikkaus edellyttää huoltajien kirjallista suostumusta. Toimenpidettä ei saa suorittaa, jos lapsi, joka ymmärtää sen merkityksen, vastustaa toimenpidettä.

Ministeriön ohje on oikeasuuntainen ja ehdottomasti parannus nykytilanteeseen, mutta se ei vielä ole riittävä takaamaan lapsen oikeuksien toteutumista. Ministeriön antama ohje, jota ei ole annettu perustuen yksilöityyn lain valtuutussääntöön, rinnastetaan oikeuslähteenä ns. ”sallittuihin oikeuslähteisiin”, kuten oikeuskirjallisuuteen tai vakiintuneeseen hallintokäytäntöön. Ohje ei siten oikeudelliselta velvoittavuudeltaan rinnastu eduskunnan säätämään lakiin.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsen oikeuksien näkökulmasta poikien ympärileikkaukseen liittyvän sääntelyn tilanne on ohjeesta huolimatta edelleen ongelmallinen ainakin seuraavista syistä:

Lapsen perus- ja ihmisoikeus henkilökohtaisten koskemattomuuteen tulisi turvata lailla

Poikien ympärileikkaus on peruuttamaton kirurginen toimenpide, jolla puututaan ihmislapsen fyysiseen koskemattomuuteen. Perustuslain (731/1999) 7 § 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta saa riistää mielivaltaisesti ja ilman laissa säädettyä perustetta (3 mom). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus korostaa lapsen oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen (muun muassa artiklat 6 ja 19).

Ei-lääketeieteellisin perustein tehtävä ympärileikkaus suoritetaan ehkä yleisimmin uskonnollisin perustein. Kyse on siten myös lapsen vanhempien oikeudesta harjoittaa uskontoaan ja kasvattaa ja ohjata lastaan samaan uskontoon. Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 14 artiklassa sopimusvaltio sitoutuu kunnioittamaan lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen ja toisaalta kunnioittamaan vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa.

Fyysinen koskemattomuus ja uskonnonvapaus ovat perusoikeutena turvattuja oikeuksia. Perustuslain perusoikeuksien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä uskonnonvapautta koskevan perusoikeus säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että uskonnon ja omantunnon vapauten vedoten ei voi harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. Säännökseen vedoten ei esimerkiksi voi oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilöiden silpomista huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen. Tässä mainitaan esimerkkinä tyttöjen ympärileikkaus. Samassa kohdassa todetaan lisäksi, että "[e]rityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu. Esimerkiksi lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapauten vedoten".¹

Lapsiasiavaltuutettu katsoo muun muassa edellä mainitun perusteella, että lapsen oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, kun lapsi ei vielä ole riittävän kypsä itse antamaan ympärileikkaukseen tietoista suostumustaan, on ehdottomasti turvattava lain tasoisella säännöksellä.

Jos kuitenkin edelleen päädytään siihen, että toimenpide tulisi sallia tietyin edellytyksin, on huomattava, että perusoikeuksien rajoittamisen tulee perustua nimenomaiseen eduskunnan säätämään lakiin, joka täyttää eduskunnan perustuslakivaliokunnan määrittelemät vaatimukset perusoikeuksien rajoittamiselle (PeVM 25/1994 vp). Rajoitusten tulee olla esimerkiksi riittävän täsmällisiä ja tarkkarajaisia, rajoitusperusteiden on oltava yleisesti hyväksytyjä ja rajoittamisen painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitukset eivät myöskään saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että sosiaali- ja terveysministeriön ohje ei ole riittävän velvoittava ja tarkkarajainen asiakirja sallimaan ei-lääketeieteellisin perustein suoritettavan poikalapsen ympärileikkauksen edes ohjeessa määrättyjen edellytysten täytyessä. Toimenpiteestä olisi siten säädettävä lailla.

Ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen suhde lapsen etuun ei ilmene ohjeesta

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on Suomessa lailla voimaan saatettu erityinen lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Yksi yleissopimuksen keskeisimmistä periaatteista on lapsen edun huomioonottaminen ensisijaisena ratkaisuperusteena kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa ja muussa toiminnassa. Lapsen edun huomioonottaminen sitoo lainsäätäjää, tuomioistuinta, viranomaisia ja muita lasten kanssa toimivia (3(1) artikla). Yleissopimus asettaa myös lapsen vanhemmille tai muille laillisille huoltajille velvollisuuden toimia lapsen edun mukaisesti (18 artikla).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus takaa lapselle oikeuden parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (24 artikla). Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet lisäksi ryhtymään kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että ”huomiota on kiinnitettävä haitallisiin sukupuoleen perustuviin käytäntöihin ja käyttäytymisnormeihin, jotka ovat juurtuneet syvälle perinteisiin ja tapoihin ja vaarantavat tyttöjen ja poikien oikeuden terveyteen”.² Komitea katsoo, että ”[v]aikka uskonnollisten ja kulttuuristen arvojen ja perinteiden säilyttäminen on otettava huomioon osana lapsen henkilöllisyyttä, yleissopimuksessa vahvistettujen oikeuksien kanssa yhteensopimattomat tai niiden vastaiset käytännöt eivät ole lapsen edun mukaisia”.³

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että sosiaali- ja terveysministeriön ohje ei ota millään tavalla kantaa ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen tai vanhempien uskonnonharjoittamisen vapauden suhdetta lapsen etuun.

Ei-lääketieteellisin perustein tehtävän ympärileikkauksen suorittamisen valvonta puutteellista

Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeen mukaan ei-lääketieteellisin perustein tehtävän ympärileikkauksen saa suorittaa vain laillistettu lääkäri, jota velvoittaa terveydenhuollon ammattihenkilöitä koskevat säännökset toimenpidettä suoritettaessa. Toimenpide on suoritettava steriileissä ja muutenkin asianmukaisissa olosuhteissa. Tämä on ehdoton minimivaatimus, koska kiistattomasti kyse on kirurgisesta toimenpiteestä.

Ohjeessa todetaan, että lääkäriä sitovat tässäkin tilanteessa terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevat säännökset, mutta siinä ei oteta kuitenkaan millään tavoin kantaa ohjeen noudattamisen valvontaan. Ohjeessa ei edellytetä, että toimenpide tulisi suorittaa terveydenhuollon toimintayksikössä. Ongelmallisuutta lisää se, että ohjeen mukaan ei-lääketieteellisin perustein tehtävä poikien ympärileikkaus ei kuulu julkisesti rahoitettuun terveydenhuoltoon.

Toimenpide voidaan suorittaa siten edelleenkin valvomattomissa olosuhteissa, joiden asianmukaisuus jää pitkälti toimenpiteen suorittavan henkilön ja lapsen vanhempien arvioitavaksi. Toimenpiteen jäädessä julkisesti rahoitetun terveydenhuollon ulkopuolelle kasvaa riski siitä, että toimenpiteen suorittajalla ei ole lääkärin koulutusta tai hän ei ole Suomessa laillistettu lääkäri, tai että olosuhteet eivät ole asianmukaiset. Ympärileikkauksen suorittamiseen voidaan käytännössä puuttua vain, jos seurauksena on leikkauskomplikaatiota, jotka edellyttävät hoitoa terveydenhuollon toimintayksikössä. Leikkauskomplikaatioiden hoito jää useissa tapauksissa julkisen terveydenhuollon vastuulle.

Lapsiasiavaltuutettu käsityksen mukaan poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta olisi säädettävä lailla myös siksi, että toimenpiteen valvonta ja mahdolliset epäasianmukaisesta toiminnasta johtuvat seuraamukset voitaisiin määritellä oikeudellisesti sitovasti.

Ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen hyväksyttävyyden terveydenhuollon ammattieettisten velvoitteiden näkökulmasta

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 15 §:ssä säädetään ammattieettisistä velvoitteista. Terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Ammattitoiminnassa on sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti ja tulee ottaa tasapuolisesti huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituva hyöty ja sen mahdolliset haitat (1 mom). Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään (2 mom).

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, jäljempänä potilaslaki) koskee terveyden- ja sairaanhoidon järjestämistä. Terveyden- ja sairaanhoito määritellään lain 2 §:ssä seuraavasti: "[p]otilaan terveydentilan määrittämiseksi taikka hänen terveytensä palauttamiseksi tai ylläpitämiseksi tehtäviä toimenpiteitä, joita suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt tai joita suoritetaan terveydenhuollon toimintayksikössä". Potilaalla on muun muassa oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon, joka on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan (3 § 2 mom).

Ei-lääketieteellisin perustein tehtävän ympärileikkauksen sairauksia ehkäisevää tai terveyttä edistävää vaikutusta on tutkittu, mutta tutkimuksilla ei ilmeisesti ole pystytty osoittamaan, että ympärileikkaus olisi ainoa tai paras keino tällaisten vaikutusten aikaansaamiseksi. Ohjeessa todetaan, että eurooppalaiset asiantuntijat eivät pidä poikien ympärileikkausta ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä lääketieteellisesti perusteltuna. Mahdollisiin positiivisiin tuloksiin voitaisiin todennäköisesti päästä myös lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumatta.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan ei-lääketieteellisesti suoritettavia toimenpiteitä olisi tarkasteltava entistä tarkemmin terveydenhuollon ammattihenkilöiden ammattietiikan näkökulmasta. Ohjeessa eettisiä näkökulmia ei ole julkilausuttu. Ammattieettisten ristiriitatilanteiden syntymistä on ehkä pyritty hallitsemaan sillä, että ei-lääketieteellisin perustein suoritettava ympärileikkausta ei kuulu julkisesti rahoitettavan terveydenhuollon piiriin. Lääkäri ei siten joutuisi ainakaan julkisessa terveydenhuollossa suorittamaan toimenpidettä uskonnollisen tai eettisen vakaumuksensa vastaisesti.

Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen ei käytännössä toteudu

Ohjeen mukaan poikaa on kuultava ympärileikkauksesta ja hänelle on annettava riittävät tiedot ympärileikkauksesta ja sen vaikutuksista hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Jos lapsi, joka kykenee ymmärtämään toimenpiteen merkityksen, vastustaa toimenpidettä, ei sitä voida suorittaa. Pojan kuuleminen on erittäin tärkeää, mutta ohje jättää kuitenkin avoimeksi monta kysymystä.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on itseään koskevissa asioissa oikeus ilmaista näkemyksensä ja saada ne huomioonotetuksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen kuuleminen ei itsessään riitä, vaan lapsen näkemykset on otettava vakavasti huomioon, kun lapsi kykenee muodostamaan omat näkemyksensä.⁴

Potilaslain 7 §:n mukaan alaikäisen mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä, jos se on hänen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella mahdollista. Alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan,

jos hän ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan. Muussa tapauksessa alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muu laillisen edustajansa kanssa. Potilaslain tarkoittamissa tilanteissa terveydenhuollon ammattihenkilö arvioi, onko lapsi kykenevä itse päättämään hoidostaan.

On tärkeää huomata, että lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen hänen kehitystasonsa edellyttämällä tavalla tulee tehdä silloinkin, kun lapsi ei vielä ole kykenevä itse päättämään hoidostaan. Velvollisuus selvittää lapsen mielipide koskee sekä vanhempia että terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Kuulemisella tarkoitetaan yleisesti muodollista menettelyä, joka asettaa melko korkean kynnyksen lapsen kehitystasolle erityisesti tilanteessa, jossa on kyse henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta kirurgisella peruuttamattomalla toimenpiteellä ja toisaalta sen perustumisesta uskonnolliseen traditioon. Suurin osa ei-lääketieteellisistä ympärileikkauksista suoritetaan muutaman päivän ikäiselle vauvalle tai alle 10-vuotiaille pojille. Siten on kyseenalaista, edistetäänkö ohjeen mukaisella kuulemisella lapsen oikeutta vaikuttaa itselleen tehtävään peruuttamattomaan toimenpiteeseen.

Ohje ei ota kantaa siihen, kuka vastaa lapsen kuulemisesta. Ympärileikattavien poikien iän huomioon ottaen on oletettavaa, että lapsen kuulemisesta vastaavat pääsääntöisesti lapsen vanhemmat. Ohje ei millään tavoin velvoita vanhempia selvittämään lapsen mielipidettä. Ohjeessa ei myöskään edellytetä lapsen nimenomaista suostumusta toimenpiteeseen, silloinkaan, kun lapsi kykenee ymmärtämään ympärileikkauksen merkityksen.

Ohjeessa annetaan painoarvoa lapsen tietoon perustuvalla vastustuksella. Esimerkiksi lapsen osoittama pelko toimenpidettä kohden ei olisi riittävä. Jos lapsi ei osaa perustella kieltäytymistään rationaalisesti siten, että se perustuu jollain tavoin traditiota vastustaviin seikkoihin, mahdollisiin toimenpiteestä seuraavien komplikaatioihin tai toimenpiteen peruuttamattomuuteen, ei vastustusta otettaisi huomioon. On kuitenkin mahdollista, että poika myöhemmässä vaiheessa pystyisi arvioimaan tämän kaltaisia seikkoja, mutta toimenpiteen peruuttamattomuudesta johtuen hänen mielipiteellään ei enää ole merkitystä. Käytännössä ei-lääketieteellisiin syihin perustuva ympärileikkaus suoritetaan siten pääsääntöisesti lapsen huoltajien suostumuksen perusteella ilman, että pojalla olisi mahdollisuutta vaikuttaa toimenpiteeseen.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että pojalla tulisi olla tosiasiallinen mahdollisuus itse vaikuttaa siihen suoritetaanko ympärileikkaus vai ei.⁵ Käytännössä tämä edellyttää, että ympärileikkaus voitaisiin suorittaa vasta, kun poika kykenee itse antamaan toimenpiteeseen tietoisensa suostumuksensa. Tästä olisi säädettävä lailla.

Lapsiasiavaltuutetun selvityspyyntö

Pyydämme kohteliaimmin sosiaali- ja terveysministeriöltä selvitystä, mihin poikien ympärileikkausta koskeviin toimenpiteisiin se aikoo ryhtyä varmistaakseen poikalasten osallisuuden ja yhdenvertaisen oikeuden fyysiseen koskemattomuuteen. Pyydämme toimittamaan selvityksen **31.3.2015** mennessä osoitteeseen **lapsiasiavaltuutettu@oikeus.fi**. Vastausta hyödynnetään lapsiasiavaltuutetun raportoidessa YK:n lapsen oikeuksien komitealle YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanosta Suomessa.

Jyväskylässä 3.3.2015

Tuomas Kurttila

Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander

Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

JAKELU:

Sosiaali- ja terveysministeriö

TIEDOKSI:

Eduskunnan perustuslakivaliokunta, valiokuntaneuvos Petri Helander

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta, valiokuntaneuvos Eila Mäkipää

Eduskunnan oikeusasiamies

Oikeuskanslerinvirasto

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

---

¹ HE 309/1993 vp, kohdassa Yksityiskohtaiset perustelut, 9 § (voimassa olevan perustuslain 11 §).

² Yleiskommentti nro 15, kohta 9,

http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=11437003&name=DLFE-31532.pdf

³ YK:n lapsen oikeuksien yleiskommentti nro 14, kohta 57,

http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=11437003&name=DLFE-31534.pdf.

⁴ Yleiskommentti nro 12, kohta 28,

http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=11437003&name=DLFE-31533.pdf.

⁵ Tähän on päädytty myös pohjoismaisten lapsiasiavaltuutettujen julkaisemassa kannanotossa syksyllä 2013

<http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite/-/view/1865087>.